

BẢO TỒN VÀ PHÁT TRIỂN NGHỀ THÊU TAY TRUYỀN THỐNG

| LÊ THỊ LAN

Email: lephuonglan82@yahoo.com.vn

Trường Đại học Sư phạm Nghệ thuật Trung ương

PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF TRADITIONAL HAND EMBROIDERY

TÓM TẮT

ABSTRACT

Thêu tay truyền thống là nét đẹp văn hoá tinh hoa của dân tộc. Thêu tay xuất hiện rất sớm, từ thời Hùng Vương với những mũi chỉ thêu đột đơn giản miêu tả cỏ cây hoa lá. Đến thế kỉ XVII, được tiến sĩ Lê Công Hành sau lần đi sứ Trung Quốc học được kĩ thuật thêu và truyền lại cho người dân làng Quán Động (Thường Tín, Hà Nội). Từ đó nghề thêu tay được lan truyền qua các làng xã và trên cả nước, nhanh chóng khẳng định vị thế và trở thành ngành nghề trọng yếu trong xã hội xưa. Thời kì này, sản phẩm thêu tay chủ yếu là thêu y phục cho triều đình và các sản phẩm thờ tự, người dân hiếm khi được dùng. Ngày nay sản phẩm thêu tay đóng vai trò quan trọng trong ngành thời trang và trong nghệ thuật, các sản phẩm thêu tay truyền thống đa dạng, phong phú như: thêu tranh, đồ thờ tự, sản phẩm thời trang, đồ trang trí, rèm cửa, thêu chân dung... Mô hình truyền nghề thêu trong những năm gần đây được chú trọng và áp dụng trong các trường Trung học Cơ sở và Trung học Phổ thông.

Từ khóa: Giá trị nghệ thuật thêu truyền thống

Traditional hand embroidery is the beauty of the elite culture of the nation. Hand embroidery appeared so early, from the time of the Hung King with simple crossed stitches depicting flowering grass. In the seventeenth century, Dr. Le Cong Hanh learned the technique of embroidery and passed it on to the people of Quan Dong village (Thuong Tin, Hanoi) after a trip to China. After that, the hand embroidery spread through the villages and throughout the country, quickly asserting its position and becoming an important profession in the old society. At this time, hand-embroidered products mainly costumed embroidery for court costumes and worship products, which were rarely used by the people. Today, hand embroidery products play an important role in the fashion industry and in art, the traditional hand-embroidered products are diverse and rich such as: embroidery, worship, fashion products, ornaments, curtains, portrait embroidery... The pattern of embroidery profession transmission in recent years is emphasized and applied in Middle and High Schools.

Keywords: The art value of traditional embroidery

Trong những năm gần đây, với sự phát triển của khoa học kĩ thuật theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa, đất nước đã có sự chuyên môn mạnh mẽ, máy móc dần thay thế sức lao động của con người. Tuy vậy, những ngành nghề thủ công vẫn giữ một vị thế quan trọng, đại diện cho nét đẹp tinh hoa văn hoá của dân tộc. Mới đây nhất “Festivan bảo tồn và phát triển làng nghề Việt Nam 2023. Giữ gìn và phát huy giá trị truyền thống của dân tộc” được tổ chức tại Hoàng Thành Thăng Long từ ngày 09/11/2023 đến 12/11/2023. Các sản phẩm thủ công mỹ nghệ, trong đó có thêu tay truyền thống chính là nét đẹp văn hoá, được kết tinh từ truyền thống cha ông để lại, tạo dấu ấn văn hoá mạnh mẽ với các quốc gia trong khu vực và trên thế giới. Trong khuôn khổ chỉ 4 ngày nhưng Festivan đã quy tụ những giá trị văn hoá vô cùng to lớn là những sản phẩm thủ công mỹ nghệ từ các địa

phương trên mọi miền tổ quốc. Đây cũng là động lực thúc đẩy sự phát triển và bảo tồn những giá trị truyền thống, nhằm quảng bá đến công chúng trong và ngoài nước thương thức giá trị nghệ thuật các tác phẩm thủ công mỹ nghệ, lan toả bản sắc văn hoá dân tộc. So với những nghề thủ công truyền thống lâu đời như đan lát, gốm sứ, chế tác kim loại... thêu tay truyền thống ra đời muộn hơn nhưng đã nhanh chóng phát triển và giữ một vị trí quan trọng trong nhịp phát triển của xã hội.

Nói tới thêu tay truyền thống là nói tới nét đẹp văn hoá lâu đời của người dân đất Việt. Tương truyền rằng nghề thêu tay xuất hiện từ thời Hùng Vương, các sản phẩm lúc đầu chỉ là những mũi thêu đột với những sợi tơ chỉ nhiều màu, sản phẩm thêu đơn giản chủ yếu là miêu tả cỏ cây hoa lá trên các sản phẩm quần áo và đồ thờ tự. Trong xã hội lúc bấy giờ, người

ARTS

phụ nữ chuẩn mực phải thành thạo nữ công gia chánh, công dung ngôn hạnh. Hình ảnh thiếu nữ thêu thùa, may vá, dệt vải, quay tơ bên khung cửi đã trở thành biểu tượng cho vẻ đẹp truyền thống và sự khép léo, duyên dáng của người phụ nữ Việt Nam xưa. Nói như vậy cũng không hẳn nghề thêu tay chỉ dành cho nữ giới. Theo gia phả còn lưu giữ lại thì cụ Lê Công Hành (người làng Quất Động, Thường Tín Hà Nội) sống vào khoảng thế kỷ XVII trong một lần đi sứ đã học được nghề thêu và dạy lại cho dân làng Quất Động. Tương truyền rằng sau chuyến đi sứ sang Trung Quốc, vị tổ nghề thêu vì tài hoa hơn người đã bị bắt giam trong một căn phòng có rất nhiều sản phẩm thêu tay như lọng, câu đối... Trong những ngày bị giam giữ, ông đã bị lôi cuốn bởi vẻ đẹp tinh tế của đường kim mũi chỉ thêu và nảy ra ý nghĩ có thể áp dụng kỹ thuật thêu tay này trên quê hương mình. Ý nghĩ đó đã thôi thúc ông khám phá cách thêu các hoạ tiết trên sản phẩm thêu và nắm bắt được các quy luật của mũi chỉ thêu. Để hiểu được đường đi của các mũi thêu và từng loại thêu, Tiến sĩ Lê Công Hành đã tháo các mũi thêu và hiểu được quy luật thêu. Sau khi được toại ngoại trở về ông đã mang kiến thức thu nhận được truyền lại cho những dân làng Quất Động nơi ông sinh sống. Vì thế, Quất Động ngày nay được coi là đất tổ của nghề thêu tay Việt Nam. Nghề thêu từ đó được lan truyền qua các làng xã và trên cả nước, nhanh chóng khẳng định vị thế và trở thành ngành nghề trọng yếu trong xã hội xưa. Các làng nghề thêu tay cùng với se tơ dệt vải đã trở thành nguồn thu nhập chính ngoài việc đồng áng. Sản phẩm thêu tay thời phong kiến chủ yếu là thêu y phục cho triều đình và các sản phẩm thờ tự, người dân hiếm khi được dùng. Như vậy cũng đủ thấy giá trị về mặt nghệ thuật và giá trị kinh tế mà sản phẩm thêu mang lại vô cùng to lớn. Lợi ngược dòng tìm về các làng nghề thêu tay truyền thống ven Thủ đô Hà Nội ngày nay vẫn còn tồn tại và phát triển nghề thêu. Xưa kia, khi đất nước chưa phát triển thì nghề thêu thủ công truyền thống giữ vai trò trọng yếu. Trải qua nhiều thế kỷ, đến nay các làng nghề thêu vẫn tồn tại và phát triển trên khắp chiều dài đất nước, tiêu biểu có: Quất Động, Thăng Lợi, Lê Lợi, Nguyễn Trãi, Phú Xuyên, Cồ Đông, Đông Cứu, Bình Lăng (Hà Nội); Văn Lâm (Ninh Bình); Minh Lăng (Thái Bình); Thanh Hà (Hà Nam); Kim Long, Thuận Lộc (Huế); Bảo Lộc (Lâm Đồng). Các sản phẩm thêu ngày càng đa dạng và phong phú như thêu tranh, đồ thờ tự, sản phẩm thời trang, đồ trang trí, rèm cửa. Kỹ thuật thêu điêu luyện miêu tả tỉ mỉ các chi tiết cỏ cây hoa lá, động vật, phong cảnh quê hương đất nước, chân dung và nhiều hình ảnh từ cuộc sống. Sản phẩm thêu tay trên chất liệu lụa tơ tằm là món quà yêu thích của đông đảo du khách trong và ngoài nước.

Bên cạnh sự phát triển của các làng nghề thêu trên cả nước. Mô hình truyền nghề thêu trong những năm gần đây được chú trọng và áp dụng trong các trường

Trung học Cơ sở và Trung học Phổ thông. Bộ môn thêu truyền thống là môn học hướng nghiệp dạy nghề, lan toả giá trị văn hoá dân tộc, giúp các em, các thế hệ tương lai đất nước hiểu, bảo tồn và nhân rộng tình yêu với nghề thêu truyền thống của ông cha.

Năm 2018 chúng tôi đã thử nghiệm và ứng dụng mô hình dạy thêu tay cho những em nhỏ ở Hà Nội, các bé rất hào hứng và lần đầu tiếp cận với đường kim mũi chỉ, cách cầm kim, sâu kim một cách tỉ mỉ hạnh phúc. Hạnh phúc hơn khi những sản phẩm thêu do chính mình tạo ra được các bé nâng niu và trân trọng. Thiết nghĩ đây cũng là một cách giúp các thế hệ trẻ tiếp xúc gần nhất với giá trị văn hoá thêu tay lâu đời của dân tộc, ứng dụng rộng rãi sản phẩm thêu tay.

Ảnh tác giả chụp lớp học năm 2018

Sản phẩm thêu tay thời nào cũng có giá trị, nếu như trước kia chỉ chủ yếu phục vụ cho vua chúa, quan lại và những nhà giàu, thì ngày nay sản phẩm thêu tay đóng vai trò quan trọng trong ngành thời trang và trong nghệ thuật. Nhiều bức tranh thêu phong cảnh đã đạt tới đỉnh cao nghệ thuật cả về màu sắc và không gian, nhiều sản phẩm thêu trên trang phục góp phần tôn thêm vẻ trang trọng cho trang phục người mặc.

KẾT LUẬN

Cùng với sự phát triển của đất nước, nhu cầu của thị trường cũng ngày một cao, hàng tranh thêu nói riêng và sản phẩm thêu nói chung của Việt Nam ngày nay không chỉ phục vụ nhu cầu tại chỗ mà đã vươn tầm ra khu vực và trên thế giới như: Nhật Bản, Hàn Quốc, Singapore, Mỹ, châu Âu ... Thêu đã trở thành nghề mang lại thu nhập đáng kể cho nhiều hộ gia đình, góp một phần vào quá trình phát triển kinh tế của địa phương và đất nước. Chính vì vậy, bảo tồn và phát triển nghề thêu tay truyền thống là việc làm thiết thực trong xã hội công nghiệp hoá, hiện đại hoá hiện nay. Nghề thủ công nói chung và thêu tay nói riêng vừa là một nhân tố mới trong nguồn lực phát triển kinh tế, vừa có giá trị to lớn về văn hoá và thẩm mỹ, giúp cân bằng nhịp sống trong xã hội hiện đại. Đây là việc làm không chỉ của mỗi cá nhân mà cần có sự chung tay của cộng đồng, các cấp chính quyền, nhà trường,

ARTS

các họa sĩ, nhà thiết kế thời trang,...nhằm lan toả tình yêu với sản phẩm thủ tay, tạo được sân chơi để các em nhỏ và các thế hệ yêu mến thủ tay truyền thống được trải nghiệm và hiểu sâu hơn về kỹ thuật cũng như lịch sử nghề thủ.

Ảnh tranh thêu của tác giả

Ảnh sản phẩm thêu thời trang của tác giả

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Lịch sử thêu tay truyền thống

<https://ninhkhuong.com/blogs/cam-nang/lich-su-nghe-thuat-theu-tay-truyen-thong-viet-nam>.

Chú thích:

- **Thêu:** là hình thức được các nghệ nhân hoặc kỹ thuật sử dụng kim và chỉ để thực hiện công việc. Theo đó, đây là nghệ thuật có nguồn gốc từ lâu đời.
- **Thêu tay truyền thống:** là dùng những mũi kim thêu lên vải qua các sợi chỉ hoặc sợi len mà không sử dụng máy móc. Với loại hình này, người thêu phải có đôi tay khéo léo cùng đôi mắt tinh tường và kỹ năng phối màu để cho ra những bức tranh hài hòa, ấn tượng.
- **Lê Công Hành (1606-1661):** là một quan lại thời Hậu Lê (Lê Trung Hưng). Ông được xem là ông tổ nghề thêu Việt với rất nhiều giai thoại hiển hách, truyền từ đời này sang đời khác. Ông là người đặt nền móng cho nghề thêu nguyên sơ và góp phần tạo nên một ngành nghề hot truyền thống cho người dân.